

УДК 338.432:631.11:005.332.4

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОХОЛДІНГІВ
В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Г. Черевко, д. е. н., професор

ORCID ID: 0000-0002-0072-5816

Львівський національний аграрний університет

© Г. Черевко, 2019

<https://doi.org/10.31734/agrarecon201901.008>**Черевко Г. Державне регулювання діяльності агрохолдингів в умовах конкуренції в сільському господарстві**

Основна мета проведеного дослідження – виявлення тенденцій розвитку сучасного сільського господарства України та обґрунтування шляхів його соціоекономічної модернізації для підвищення рівня конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції всіх видів у сучасних умовах, на найближчу та віддаленішу перспективу.

В Україні склалася така структура виробництва сільськогосподарської продукції, в якій крупні корпоративні господарства (агрохолдинги) та індивідуальні (домашні) господарства мають свої відповідні ніші. Агрохолдинги виробляють комерційно найпривабливіші та експортоорієнтовані види продукції у вигляді сировини, а індивідуальні, зокрема господарства населення, займаються виробництвом маловигідних і трудомістких видів продукції переважно на внутрішній ринку. Останніми роками важливим напрямом їхньої діяльності стали так звані нішові культури, вирощування яких не вимагає значної земельної площі, але дає змогу одержувати суттєвий дохід з її одиниці. Практично конкуренція сільськогосподарських виробників у різних нішах на ринку продукції є відносна – великі підприємства конкурують між собою, малі – між собою.

Існуюча модель сільського господарства не забезпечує ефективних перспектив його розвитку з огляду на відсутність можливості для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників та ефективності їхнього функціонування (і це стосується всіх сільськогосподарських виробників!), вона потребує всебічної модернізації, здійсненої на соціоекономічних засадах. Кінцевою метою такої модернізації має стати забезпечення формування рівних можливостей господарювання для різних за розмірами та видами сільськогосподарської діяльності виробників через створення умов рівного доступу усіх типів підприємств до необхідних ресурсів, а всіх верств сільського населення – до економічних вигід від зростання в аграрному секторі та диверсифікації сільської економіки через сприяння сільським громадам у реалізації прагнень до імплементації в національну та міжнародну ринкову систему на основі нових інституційних механізмів і завершення реформи децентралізації влади, що, в кінцевому підсумку, потребує відповідної зміни державної регулятивної політики у сфері сільського господарства країни.

Ключові слова: конкуренція, сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги, господарства населення, ніші, державне регулювання.

Cherevko H. State regulation of agriholdings activity under condition of competitiveness in agriculture

The main purpose of the conducted research is to identify the main tendencies of development of contemporary agriculture of Ukraine and substantiation of the main ways of its socio-economic modernization to increase the level of competitiveness of all kinds of agricultural products producers under modern conditions and on the near and more distant perspective.

In Ukraine, such a structure of agricultural production has emerged, in which large corporate (agriholdings) and individual (households) farms have their appropriate niches. Agriholdings produce the most commercially attractive and export-oriented products in the form of raw materials, and individual, in particular households are engaged in the production of low-cost and labor-intensive products oriented mainly on the domestic market, and in recent years, so-called niche crops have become an important area of their activity, cultivation of which does not require considerable land area but allows to receive considerable income from its unit. Practically, the competition of agricultural producers in different niches in the market of products is relative - large enterprises compete with each other, small - with each other.

The existing model of agriculture does not provide effective prospects for its development because of the lack of opportunities for increasing the competitiveness of agricultural producers and their functioning (and this applies to all kinds of organizational forms of producers!). It requires comprehensive modernization, carried out on socio-economic grounds. The ultimate goal of such modernization should be to ensure the creation of equal economic opportunities for different sizes and types of agricultural activity of producers by creating conditions for equal access of all types of enterprises to the necessary resources, and all segments of the rural population - to the economic benefits of growth in the agricultural sector and diversification of the rural economy by assisting rural communities in pursuit of aspirations for implementation into the national and international market system on the basis of new institutional mechanisms and completion of power decentralization reform that eventually requires a corresponding change in the state regulatory policy in the country's agriculture.

Key words: *competition, agricultural enterprises, agriholdings, households, niches, state regulation.*

Постановка проблеми. Сучасна структура аграрної економіки України характеризується досить інтенсивними динамічними змінами, які результують еволюцією організаційно-правових форм господарювання та диверсифікацією видів сільськогосподарських виробників, що пов'язано з переходом цього сектору економіки до якісно нового етапу розвитку на основі трансформації форм власності і земельних відносин. У сільському господарстві України останніми десятиліттями інтенсивно розвивається тенденція до своєрідної дуалізації цієї галузі – вона все більше поляризується на двох секторах – корпоративному (крупні підприємства, включаючи агрохолдинги) та індивідуальному (малі підприємства й індивідуальні господарства населення), між якими знаходяться різномісні фермерські господарства та сільськогосподарські підприємства досить диверсифікованого спектра організаційних форм. Оскільки кожна з цих груп сільськогосподарських виробників має свої особливості, плюси та мінуси, актуальними є здійснення постійного моніторингу розвитку ситуації та розробка заходів щодо попередження можливих негативних моментів функціонування та сприяння розвитку позитивних наслідків, що й формує зміст основної проблеми, яка і є предметом проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки проблема подальшого розвитку сільського господарства завжди є актуальною в усіх її аспектах, сучасний етап цього розвитку, безперечно, перебуває в

центрі уваги цілої низки вчених-економістів, серед яких: В. Андрійчук (2007), В. Арістов (2017), О. Бородіна та І. Прокопа (2012), Д. Гордейчук (2017), І. Гришова (2016), А. Данкевич (2011), М. Калінчик (2007), Ю. Кернасюк (2019; 2018), А. Мартин (2010) О. Маслак (2015), Д. Рилько (2011), О. Шапуров (2011) та багато інших. Особливу увагу в їхніх дослідженнях приділено вивченню порівняно нових організаційних форм сільськогосподарських підприємств в Україні – так званих агрохолдингів – та наслідків їхнього функціонування.

Результати аналізу існуючих літературних джерел, що містять інформацію з приводу оцінки сутності й діяльності агрохолдингів, дають підстави для того, щоб погодитися з В. Андрійчуком в тому, що в результаті здійснення процесу капіталізації в Україні виникли та функціонують різні форми агропромислових формувань, які до цього часу не ідентифіковані в офіційних нормативно-правових актах і мають різне тлумачення в економічній літературі, а на практиці допускається вільне їхнє трактування (Андрійчук, 2007). Агрохолдинг (від англ. *holding* – тримання, зберігання) – «це сукупність материнської компанії та контрольованих нею дочірніх компаній, що здійснюють господарську діяльність у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції» (Мартин, 2010, с. 27). Тобто агрохолдинг – кілька агропідприємств (іноді багато), які перебувають у володінні однієї особи (декількох пов'язаних осіб) і об'єднаних загальною системою управління з метою підвищення ефективності операційної діяльності (Арістов, 2017).

На думку Д. Рилька (2011), причини виникнення великих підприємств у формі агрохолдингів в Україні були достатньо об'єктивними. Але поки ситуативні умови в країні корінним чином не зміняться, є підстави не погодитися із твердженням І. Гришової (2016) про те, що поява інтеграційних утворень навіть у такій гіпертрофованій формі в аграрному секторі економіки України має сприйматися як загалом позитивне явище, регулюючий вплив на виникнення та розвиток якого має бути спрямований на усунення протиріч соціального, екологічного та ринково-конкурентного значення, бо холдингові структури є альтернативою переважанню дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції як «безвихідного» напрямку розвитку аграрного сектору економіки України – для абсолютизації агрохолдингів насправді немає підстав, як про це свідчить і світовий досвід.

Тобто результати опрацьованих у ході дослідження літературних джерел дають змогу дійти висновку про необхідність його продовження з метою відстежування можливих динамічних змін у процесах розвитку сільського господарства в Україні, особливо стосовно виявлення наслідків утворення та функціонування двох полярних за своїм характером груп сільськогосподарських виробників з тим, щоб своєчасно вживати заходи щодо сприяння розвитку позитивних і передбачення й зменшення впливу негативних наслідків та на цій основі – підвищення рівня конкурентоспроможності всіх виробників сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Основна мета проведеного дослідження – виявлення тенденцій розвитку сучасного сільського господарства України та обґрунтування шляхів його соціоекономічної модернізації для підвищення рівня конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції всіх видів у сучасних умовах, на найближчу та віддаленішу перспективу.

Методика дослідження та матеріали. Основна інформація, необхідна для здійс-

нення проведеного дослідження, видобута з доступних інформаційних джерел Державної служби статистики України, офіційних сайтів окремих сільськогосподарських підприємств, публікацій вчених і практиків стосовно означених проблем, а також особистих спостережень автора. Наукові дослідження сформульованої проблеми здійснено на основі загальнонаукового діалектичного підходу до явищ, особливо стосовно виявлення тенденцій розвитку процесів диверсифікації організаційних форм здійснення сільськогосподарського виробництва за їхніми розмірами, а також встановлення їхніх причинних зв'язків. У ході дослідження використано загальнонаукові методи: метод єдності історичного і логічного в економічних дослідженнях – для дослідження еволюції організаційних форм господарювання в економіці України в ході її трансформування; аналізу і синтезу – для дослідження кількісних параметрів окремих показників функціонування різних виробників сільськогосподарської продукції, виявлення та систематизації основних позитивних і негативних наслідків функціонування різних організаційних типів господарювання в аграрному секторі економіки в Україні; порівняння – для виділення специфічних рис агрохолдингів в Україні порівняно з подібними підприємствами в інших країнах. Поєднання методів аналізу і синтезу та методів індукції і дедукції дало змогу сформулювати остаточні висновки за результатами здійснених досліджень щодо оцінки і перспектив подальшого розвитку моделі сільського господарства України. Для порівняння найбільших агрохолдингів України застосовано показник EBITDA (Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization), оскільки, на нашу думку, некоректно ранжувати такі великі компанії, орієнтуючись на актив, який їм практично не належить, тобто площу землі, оскільки в Україні офіційно немає ринку землі сільськогосподарського призначення, а практично всі використовувані агрохолдингами землі перебувають у довгостроковій оренді.

Виклад основного матеріалу. За підсумками 2018 року, до переліку десяти найбільших товарних позицій аграрного експорту увійшли олія соняшникова, кукурудза, пшениця, насіння ріпаку, макуха і тверді відходи від вилучення рослинних жирів та олій, соєві боби, ячмінь, м'ясо та їстівні субпродукти птиці, тютюнові вироби, а також цукор, що сукупно забезпечили 32% усіх валютних надходжень країни. Найвагоміші потенційні можливості нарощування аграрного експорту зосереджені в оліє-жировій промисловості, зокрема в переробці сої та ріпаку. Певний потенціал нарощування аграрного експорту зберігається також у молокопереробній промисловості, попри катастрофічний стан із забезпеченням її молочною сировиною внаслідок досить значного і тривалого скорочення поголів'я корів (Кернасюк, 2019). Тобто сільське господарство України на сьогодні стало сферою генерування можливостей для порівняно ефективнішого отримання значних валютних коштів, що сприяло інтенсифікації інвестування й перекиданню капіталу у цю галузь з інших. Така ситуація має свою еволюцію та чинники.

Основні динамічні зміни у структурі сільського господарства реально пов'язані передусім зі змінами у структурі землекористування та певним чином – земельних відносин. Результати цих змін слід шукати на стику організації господарства і ринку. Після одержання Україною незалежності і бурхливих трансформацій у всіх сферах життя країни жителі сільських територій одержали у власність значні масиви земельних ділянок, проте займатися виробництвом сільськогосподарської продукції їм було переважно неможливо, тому що, крім землі, для цього потрібні й відповідні засоби, а їх явно не вистачало. Було наївно очікувати, що колишні наймані працівники колгоспів і радгоспів у 90-ті роки дружно подадуться у фермери. Марними були й сподівання на те, що інфраструктура, створена під обслуговування величезних громадських господарств із десятками і сотнями працівників, дасть ефективно розвиватися тим неба-

гатьом, хто на свій страх і ризик візьме собі шматочок загальної аграрної власності. У результаті після первинної приватизації вийшов формат «незалежного колективного господарства» – не найкраща, м'яко кажучи, організаційна форма нового капіталізму. Такі підприємства виживають за умови швидкого перетворення в компактні корпоративні компанії, що перебувають у фактичній власності авторитетного й авторитарного керівника. Але для цього потрібні час, відсутність старих боргів і багато нових грошей. Тому в такій ситуації значна частина власників земельних ділянок охоче віддавали свої наділи в оренду, навіть за чисто символічну (часто у вигляді сіна чи зерна) плату тим, хто зумів у ході зазначених процесів взяти собі як паї необхідну сільськогосподарську техніку й об'єднати у відносно значні земельні масиви свої земельні наділи та відповідні паї своїх родичів (в окремих випадках – 50 і навіть більше га). Ось і вийшло, що реальним способом руху вперед стало формування величезних аграрних компаній під контролем «асфальтових» капіталістів та інших вертикальних інтеграторів. Цей процес інтенсифікувався в процесі розвитку явища інтеграції та оформлення таких інтеграційних формувань у великі господарства – агрохолдинги.

Якщо зібрати докупи землі десяти найбільших агрохолдингів України, вийде ділянка розміром із Черкаську область (Business Views, 2016). Найбільше сільськогосподарських земель – понад половину – контролюють холдинги в Івано-Франківській, Тернопільській, Хмельницькій і Чернівецькій областях. У десятиох областях у Центрі, на Заході і Сході ця частка коливається від чверті до половини, у семи областях і АР Крим – становить від 10 до 25 % і тільки у трьох областях – Закарпатській, Одеській і Запорізькій – до 10 %. Найбільші за розмірами землекористування агрохолдинги (від 400 до 600 тис. га) розміщують своє виробництво у найпривабливіших для сільського господарства регіонах – Полтавській, Вінницькій, Хмельницькій, Сумській і Чернігівській областях; від 200 до

400 тис. га – у Черкаській, Харківській, Тернопільській, Донецькій і Житомирській областях (Бородіна і Прокопа, 2012).

Порівняння характеристик агрохолдингів та характеру їхнього функціонування й управління ними у різних країнах дає змогу виділити певні специфічні риси українських аналогів: значна централізація капіталу; можливість здійснення погодженої фінансової інвестиційної та кредитної політики; гнучкість і мобільність у виборі організаційно-правових форм учасників холдингу; можливість диверсифікації ризику; конфіденційність контролю для власників бізнесу, що перебувають на верхівці холдингової піраміди; ефективність фінансового та податкового планування; бюрократизація управління, складність ієрархічної структури; збереження нерентабельних виробництв, які призводять до зниження ефективності холдингу (Шапуров, 2011, с. 32). Характерною рисою агрохолдингів в Україні є їхня особливо виражена рослинницька спеціалізація.

Кількість агрохолдингів в Україні не є стабільною: з 93 компаній у 2017 році їхня кількість зменшилася до 83 у 2018 році, а сукупний земельний банк склав у 2018 році 5,62 млн га – 27,5 % від площі угідь у користуванні сільськогосподарських підприємств у країні. Ефективність агрохолдингу зростає в середньому до досягнення ним розмірів у 100 тис. га. Після цієї межі так звана економіка масштабу починає працювати у зворотний бік, а ефективність компанії знижується. На рівень обраного нами показника EBITDA/га впливає напрям спеціалізації. Наприклад, землеробство ніколи не було сильною стороною компанії «Кернел» (річний дохід (2018 р.) – \$48966 млн) – найбільшого в Україні виробника й експортера соняшникової олії. EBITDA на 1 га в компанії – всього \$85, тоді як у Svarog West Group – \$700, у Grain Alliance (Baryshev Grain Company) – \$560, в UkrLandFarming – \$311 (Forbes, 2018).

Крупні сільськогосподарські підприємства в Україні є основними постачальниками валюти, переважно справно сплачують податки, розвивають сучасну промислову та

логістичну інфраструктуру, збільшують виробництво сільськогосподарської продукції, але в силу ринкових умов господарювання вони переважно орієнтовані на виробництво продукції, що йде на експорт, причому переважно у вигляді сировини. Більшість переваг агрохолдингів є наслідком відносно великих масштабів господарювання цих структур.

Використовуючи ефект масштабу й сучасні технології, вони звичайно досягають значних успіхів у підвищенні рівня ефективності вирощування сільськогосподарських культур, але при цьому збільшення обсягів валової продукції виникає за рахунок окремих, комерційно привабливих, але землевиснажливих її видів, відбувається деформація аграрного сектору в бік зростання частки сировини у його продукції, що закріплює імідж України як низькорозвиненої країни – постачальника сировини. Сільськогосподарські угіддя використовуються надміру агресивно (в умовах наявності вільних для оренди земель), мають місце монокультуризація, недотримання сівозмін, істотне зменшення обсягів природоохоронної діяльності. Оскільки для виконання великого обсягу робіт агрохолдинги потребують багато менше робочої сили, негативним наслідком їхнього функціонування є також вивільнення працівників зі сфери сільськогосподарського виробництва, зростання кількості трудових мігрантів, деформація статевовікової структури сільського населення та знелюднення сіл. «Великі латифундії з використанням потужної зарубіжної техніки на виробництві сільськогосподарських культур тільки збільшують земельну ренту і зводять до нуля зарплатомісткість виробництва. Так, у зоні діяльності цих монстрів у кожному із сіл працюючими можуть бути 10–15 осіб, і не більше» (Калінчик, 2007, с. 6). Це породжує цілу низку соціально-економічних проблем та підвищує рівень соціальної напруги у сільських регіонах. Соціальні ефекти агрохолдингів в Україні практично переважно обмежуються колом працівників цих структур – агрохолдинги деякою мірою підтримують розвиток міс-

цевої соціальної інфраструктури на території навколо себе, певним чином здійснюють реалізацію різного роду програм, спрямованих на розвиток корпоративної солідарності співробітників, підвищення рівня їхньої соціальної захищеності й створення умов для всебічного розвитку (SWG..., 2018).

Характерною особливістю агрохолдингів є неповний обробіток контрольованих ними земель, що, в передбаченні можливого впровадження в країні ринку землі, може свідчити про накопичення земельних активів з метою подальшого їхнього перепродажу, а не агровиробництва.

Недоліками агрохолдингів є також їхня переважна орієнтація на прибуток, низька соціальна відповідальність перед суспільством, а також те, що основні акціонери цих структур практично не живуть в Україні і не дуже цікавляться реальними проблемами (Гордейчук, 2017).

Результати аналізу основних недоліків агрохолдингів як організаційних форм аграрного виробництва в Україні показують, що практично всі вони можуть бути усунені через забезпечення державою відповідного регулювання їхньої діяльності на основі певних, науково обґрунтованих кроків, як це свого часу було здійснено у Бразилії та Аргентині щодо тамтешніх латифундій, в результаті чого сьогодні ці господарства там відіграють провідну позитивну соціально ефективну роль у розвитку країни. На жаль, в Україні наразі наявне державне регулювання в цьому плані за ознаками цілеспрямованості можна вважати лише ситуативним, а оптимальний його варіант має бути заснований на базі репродуктивного механізму (Дема, Пивовар і Карпишин, 2019). Крім того, сучасна державна аграрна політика переважно формується під ці ж агрохолдинги, оскільки вони використовують для цього своє потужне лобі у Верховній Раді. Держава через відповідний організаційно-економічний механізм має ініціювати структурні зміни інноваційного характеру, ринковими й адміністративними методами забезпечити належний контроль за діяльністю агрохолдингових компаній, не допустивши поси-

лення їхнього деструктивного впливу в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, та конкурентний розвиток малих і середніх підприємств, спонукаючи до корпоративної соціально відповідальної поведінки щодо місцевих громад і суспільства загалом (Могильний, 2017, с.8).

Другу полярну групу сільськогосподарських виробників в Україні утворюють особисті господарства населення, які й формують так званий сімейний тип господарювання. Функціонування і розвиток цих і взагалі малих і деякою мірою середніх виробників (як своєрідної протипаги крупним підприємствам) гальмується стереотипним ставленням до них як до «підсобних» і «неперспективних». Це позначилося на формуванні ринкової інфраструктури, проявилось в недосконалоостях системи державної підтримки аграрного сектору та виходу виробників на зовнішні ринки, до яких селянські індивідуальні господарства практично не мають прямого доступу, у нехтуванні потреб цих господарств щодо модернізації їхнього виробництва і суттєвого підвищення рівня якості людського капіталу, захисту економічних і соціальних інтересів виробників з цієї групи. Із-понад 3 млн осіб, зайнятих в аграрному секторі, приблизно понад 2 млн вважаються такими, що працюють в особистих селянських господарствах, але їхня зайнятість практично не формалізована і вони опинилися поза межами системи соціального страхування.

Між крайніми полюсами такого розподілу сільськогосподарських виробників в Україні функціонують великі (але дещо менші за агрохолдинги) та малі сільськогосподарські підприємства, серед яких більшість фермерських господарств.

Взятий на початку незалежного функціонування України курс на фермеризацію загалом не виправдав очікувань – сьогодні близько 39 тис. фермерських господарств в Україні виробляють в середньому до 10 % сільськогосподарської продукції (з коливаннями від 1–3 % продукції тваринництва до 15 % продукції рослинництва), що загалом

формує близько 2 % товарної її частини. Лише 3 % фермерських господарств спеціалізується на утриманні тварин. Частка продукції рослинництва тут становить 93 % (Маслак, 2015).

За рівнем економічної ефективності, яку оцінювали за питомою часткою до загальної кількості господарств, котрі одержали прибутку, великі і середні підприємства мають порівняно дещо кращі показники, ніж малі форми господарювання. Однак за обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) із розрахунку на одного зайнятого середньостатистичного працівника середні і малі підприємства суттєво не різняться, тоді як у великих він є майже удвічі вищим і становить 1,414 млн грн (Кернасюк, 2018, с. 14, 16).

Оцінюючи перспективи подальшого розвитку сільського господарства України, на підставі проведених досліджень можна дійти висновку, що десь попереду в часі знаходиться стратегічна розвилка на шляху розвитку аграрної економіки України. Можливо від агрохолдингів поступово відділятимуться незалежні корпоративні фермерські господарства, що нагадують сучасні західні, або сформується принципово новий устрій сільгоспвиробництва, який доведе свою самодостатність й ефективність. Ймовірно, що наші агрохолдинги поступово, методом проб і помилок, відпрацюють майбутні управлінські моделі. Не виключено, що у недалекому майбутньому агрохолдингам досить ефективно зможуть протистояти на внутрішньому й зовнішніх ринках ті самі дрібні виробники, але дружно об'єднані у кооперативні структури. У будь-якому разі слід мати на увазі, що світова практика засвідчує високу ефективність як малих, так і великих форм організації сільськогосподарського виробництва залежно від конкретних умов і потреб.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Результатами реформування аграрної галузі в Україні стали експансія великого капіталу, дуальна поляризована організаційна структура моделі економіки аграрного сектору з виокремленням у

ній корпоративного, вертикально інтегрованого сектору, організаційні форми підприємств у якому розвинулися до рівня агрохолдингів, та сектору малих і середніх підприємств та індивідуальних господарств (фермерів і господарств населення). Створена таким чином система сільського господарства в Україні є результатом дії кількох чинників, серед яких: адаптація сільськогосподарської галузі до сформованих умов функціонування так званої квазіринкової економіки країни у процесі здійснення цілком несистемних реформ; мотивоване можливістью одержання «швидких грошей» перекидання капіталу з інших, менш прибуткових, галузей економіки та схильність капіталу до концентрації з метою підвищення ефективності його функціонування; відсутність у країні цивілізованого ринку земель та недорозвиненість системи державного регулювання економіки; намагання громадян країни і, зокрема, жителів села задовольнити свої потреби у продовольчому забезпеченні через індивідуалізацію безпосереднього виробництва сільськогосподарської харчової продукції.

В існуючій в Україні моделі виробництва сільськогосподарської продукції крупні корпоративні та індивідуальні господарства мають свої відповідні ніші. Корпоративні господарства виробляють комерційно найпривабливіші та експортоорієнтовані види продукції – вирощують зернові, кукурудзу, соняшник, ріпак, сою, займаються птахівництвом та експортують продукцію цих галузей у вигляді сировини, а індивідуальні, зокрема господарства населення, займаються виробництвом маловигідних й трудомістких видів продукції переважно на внутрішній ринок – овочів, плодів, молока, свинини. Останніми роками важливим напрямом їхньої діяльності стали так звані нішові культури (спаржа, лохина, трюфелі, шафран, коріандр та інші прянощі, чорниця, журавлина, малина, ожина, слива, абрикос, суниця, горіх волоський, агрус, обліпіха, жимолость, кизил, шипшина, спельта, кіноа, мак, нут, маш та багато інших), вирощування яких не вимагає значної земельної площі, але дає

змогу одержувати суттєвий дохід з її одиниці. Займатися виробництвом у цьому секторі для великих господарств переважно є занадто «клопіткою» справою. Підприємства визначених двох секторів перебувають явно не в однакових умовах, тому пряма конкуренція між ними об'єктивно не має змісту. Практично конкуренція сільськогосподарських виробників у різних нішах на ринку продукції є відносною: великі підприємства конкурують між собою, малі – між собою. Така модель сільського господарства не забезпечує ефективних перспектив його розвитку з огляду на відсутність можливості для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників та ефективності їхнього функціонування (і це стосується всіх сільськогоспо-

дарських виробників!), тому вона потребує всебічної модернізації, здійснюваної на соціоекономічних засадах, кінцевою метою якої має стати забезпечення рівних можливостей господарювання для різних за розмірами та видами сільськогосподарської діяльності виробників через забезпечення рівного доступу всіх типів підприємств до ресурсів, а сільського населення – до економічних вигід та диверсифікації сільської економіки через сприяння сільським громадам у реалізації прагнень до їхньої імплементації в національну та міжнародну ринкову систему на основі нових інституційних механізмів і завершення реформи децентралізації влади, що потребує відповідної зміни державної регулятивної політики у сфері сільського господарства країни.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Андрійчук, В. 2007. *Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку*. Ніжин: ТОВ «Аспект-Поліграф».

Арістов, В. 2017. *Фермери або агрохолдинги? Оптимальна модель розвитку українського агробізнесу*. [online] Доступно: <https://uhbdp.org/ua/news/agro-news/1330-fermery-abo-ahrokholdynhy-optymalna-model-rozvytku-ukrainsko-ho-ahrobiznesu> [Дата звернення 13 березня 2019].

Бородіна, О. та Прокопа, І. 2012. Яка модель агросектору необхідна Україні. *Дзеркало тижня*, 18–25 трав. [online] Доступно: https://dt.ua/ECONOMICS/yaka_model_agrosektoru_neobhidna_ukrayini.html [Дата звернення 13 березня 2019].

Гордейчук, Д. 2017. *Агрохолдинги – это временное явление, а не будущее Украины*. [отдшту]. Доступно: <http://infoindustria.com.ua/agroholdingi-eto-vremennoe-yavlenie-a-ne-budushhee-ukrayini/> [Дата звернення 13 березня 2019].

Гришова, І. 2016. *Трансформація галузевої структури підприємств аграрної економіки України*. [online] Доступно: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/11/3.pdf> [Дата звернення 12 квітня 2019].

Данкевич, А. 2011. *Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві*. Київ: ННЦ ІАН.

Дема, Д., Пивовар, А. та Карпишин, Ю., 2019. Формування репродуктивного механізму державного регулювання діяльності агрохолдингів. *Ефективна економіка*, [online] 4. Доступно: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=8&w Д.+І.+Дема> [Дата звернення 3 травня 2019].

Калінчик, М., 2007. Що буде, якщо запровадити ринок землі? *Пропозиція*, 4, с. 4–9.

Кернасук, Ю., 2019. Експортні можливості України. *Агробізнес сьогодні*, [online] Доступно: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html> [Дата звернення 1 травня 2019].

Кернасук, Ю., 2018. Земельні питання: аграрний сектор у динаміці землекористування і розмірах господарської діяльності. *Агробізнес сьогодні*, 24(291), с. 12–16.

Мартин, А., 2010. Захист економічної конкуренції у сільськогосподарському землекористуванні: переваги і недоліки агрохолдингів. *Землепорядний вісник*, 8, с. 26–32.

Маслак, О., 2015. Проблеми та перспективи фермерства в Україні. *Агробізнес сьогодні*, [online] Доступно: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/7914-problemy-ta-perspektivu-fermerstva-v-ukraini.html> [Дата звернення 12 квітня 2019].

Могильний, О. та Ходаківська, О., 2017. Вплив агрохолдингів на розвиток аграрного сектора країни. *Економіка та держава*, 6, с. 4–9.

Рылько, Д. 2011. *У нас преобладают агрохолдинги, а на Западе – семейные фермы*. [online] Доступно: <http://lenagro.org/stati/1394-u-nas-preobladayut-agroholdingi-a-%20na-zapade-%20semejnye-fermy.html> [Дата обращения 12 апреля 2019].

Шапуров, О., 2011. Моделі управління холдингами. *Інвестиції, практика та досвід*, 23, с. 31–32.

Business Views. 2016. Топ-10 агрохолдингів України в одній інфографіці. [online] Доступно: <http://businessviews.com.ua/ru/business/id/top-10agroholdin-gov-uk-rainy-v-odnoj-infografike-1151/> [Дата обращения 12 апреля 2019].

Forbes. 2018. Рейтинг 20 найбільш ефективних агрокомпаній України. [online] Доступно: <https://blog.25h8.com/en/post/352> [Дата звернення 12 квітня 2019].

SWG. 2018. Сварог Вест Групп представил программу корпоративной социальной ответственности. [online] Доступно: <https://latifundist.com/novosti/38999-svarog-vest-grup-predstavil-programmu-korporativnoj-sotsialnoj-otvetstv-ennosti/> [Дата обращения 12 апреля 2019].

Стаття надійшла 14.05.2019.

